

Skadelige insekter 1983 og 1984

BRODER BEJER & PETER ESBJERG

Bejer, B. & Esbjerg, P.: Survey of insect pests in Denmark 1983 and 1984. Ent. Meddr 53: 69-74. Copenhagen, Denmark 1986. ISSN 0013-8851.

A survey of insect pests in Danish forestry, agriculture and horticulture is presented for the years 1983 and 1984.

Broder Bejer, Zoologisk Institut, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Bülowvej 13, DK-1870 Frederiksberg C.

Peter Esbjerg, Statens Planteværnscenter, Lottenborgvej 2, DK-2800 Lyngby.

Vejret

Vejrmæssigt blev 1983 i adskillige henseender et meget usædvanligt år. – Det bekræftede, at vi er inde i en klimatisk set urolig periode. – Vintermånederne var som helhed milde, og marts var ret våd. Det våde vejr fortsatte i april, og helt bemærkelsesværdig var maj med et nedbørgennemsnit på 139 mm for landet som helhed. Det er ca. 3 1/2 gange den normale mængde. Samtidig blev denne måned, der er så vigtig for mange insekters start, usædvanlig solfattig (kun 100 timer, mod normalt 250). Det fugtige vejrlig i april-maj medførte også en stor spredning i tilsåningen af marker, der for en stor dels vedkommende blev sen. – Nogle steder måtte »drukned« pletter omsås. – I juni måned skete der en kraftig vending, idet denne måned blev ret tør og den sidste uge meget varm. Dette vejr fortsatte i juli, der blev en rigtig »ferie-juli« med meget lidt nedbør (16 mm. mod de normale 74 mm.), høje temperaturer og megen sol. Dette insekt-gunstige vejr holdt sig langt ind i august, og først i september blev det atter fugtigt – særdeles fugtigt – og temperaturen gik i et mere normalt leje. Efteråret var relativt mildt, men december forholdsvis kold.

1984 blev et meget mere almindeligt år. De første tre måneder var forholdsvis milde, og januar meget fugtig. Forårsperioden i april-maj var i gennemsnit kølig, især på grund af mange frostnætter. April var ydermere ret tør, og i dette år var en meget betragtelig andel af agerlandet tilsæt allerede i midten af april.

Sommerperiodens temperaturer varierede en del. Rigtig koldt var det ikke, men der manglede en sammenhængende række varme dage til helt hen i august. Juni var særdeles fugtig med næsten dobbelt så meget nedbør som normalt. I juli-august blev det lige omvendt, og nedbøren var ca. halvdelen af det normale. Væsentligt er dog at fremhæve, at der var meget store egnsvise forskelle med hensyn til nedbørmængderne.

Efterårsperioden var i starten ret normal, men oktober blev meget lun og fugtig. Resultatet blev, at der først hen i december kom væsentlige frostnætter, og at en del insekter var aktive meget sent på året.

Skovbrugets skadelige insekter

BRODER BEJER

1983

De ovenfor skildrede voldsomt svingende temperatur- og nedbørsforhold er næppe i sig selv absolut gunstige for skadeinsekterne. Angrebene holdt sig da også, med en markant undtagelse (Sitkabladdlus) på samme niveau som i 1982, altså væsentligt lavere end f.eks. 1981. Barkbilleangrebene, specielt Typograf, fik vel også hen på sommeren indhentet den modgang rødgranernes generelt bedre vandforsyning kunne have beredt dem.

Næbmunde (Hemiptera).

I en del tilfælde forekom der angreb af

flokke af store bladlus på stammer af nåletræer. Det drejer sig om lachnider (*Cinaropsis* sp.). De sorte bladlus, der blandt andet fandtes på Nordmannsgran må anses for ganske uskadelige.

Sitkalus (*Liosomaphis abietinum*) nød godt af den meget milde vinter, så der opstod et kraftigt, landsomfattende angreb på Sitkagran, Hvidgran og Blågran. Også Rødgran var stærkt befængt, men her bliver afnålingen jo lille, hvorimod nålenes overtræk af »sukkerekskrementer« kan medføre skæmmende svampevækst (Branddug). Normalt fører afnålingerne af Sitka- og Hvidgran sjældent til død af bevoxsninger, men nok af enkelttræer; resultatet afhænger dog meget af vandforsyningen. Sitkalusangrebet var hovedansvarlig for mange sitkabevoxsningers halvsloje udseende i 1983, men også for kummerlige hegn af Sitka- og Hvidgran.

I et enkelt tilfælde fandtes på Hvidgran *Mindarus obliquus*.

For Nåletrægallelusene (*Adelgidae*) incl. de galledannende arter og Ædelgranlus var angrebsniveauet meget lavt.

Sommerfugle (*Lepidoptera*)

I fortsættelse af 1982-angrebene indrapporteredes nye lokaliteter med kraftigt gnav af Ædelgranvikler (*Semasia rufimitrana*) på Hvid- og Nordmannsgran. Angrebsperioden plejer at vare 2-3 år. På visse lokaliteter blev der iværksat bekæmpelse i 1983. Ædelgran-nålevikler (*E. proximana*) anmeldtes i et par tilfælde fra pyntegrøntkulturer. Fyrreviklerangreb (*Rhyacionia buoliana* (Den. & Schif.) har helt ubetydelige.

Biller (*Coleoptera*)

Bortset fra enkeltstående tilfælde som f.eks. Askesnudebille (*Cionus fraxini*), Elle-snudebille (*Cryptorrhynchus lapathi*) og Oldenborre (*Melolontha melolontha*), knyttede billeangrebene sig helt overvejende til fældet nåletræ fra stormene, samt til de af storm eller forudgående tørke svækkede Rødgranbevoxsninger. Der var på effekter betydelige angreb af Stribet Vedborer (*Xyloterus lineatus*) og en del sprøjtning derimod. Men også Værfbiller (*Hylecoetus dermestoides*) forekom, og dette viste sig især ved dybtgående gange i lidt fugtigt liggende egestammer.

Flere steder har barkbilleangreb – og da naturligvis især Typografen (*Ips typogra-*

phus) – bredt sig i tilbagestående træer, kanter og bevoxsninger nær stormfaldene. En del hugst har været nødvendig og flere skovdistrikter har gjort en meget betydelig indsats med rettidig udtransport af stammer samt udnyttelse af fangtræer og fælder med feromon.

Årevingede (*Hymenoptera*)

Kun Blå Birkebladhvæps (*Arge pullata*) har givet anledning til et større antal forespørgsler p.g.a. de fortsatte afløvninger, især på Sjælland.

Andet

Nåletræspindemider (*Oligonychus ununguis*) har i et enkelt tilfælde angrebet nogle hundrede hvidgranjuletræer.

1984

Næbmunde (*Hemiptera*)

Trods den ret milde vinter fulgtes det voldsomme 1983-angreb af Sitkalus (*Liosomaphis abietum*) ikke op i 1984. Der er faktisk aldrig forekommet et forårsangreb efter en martstemperatur under normal. Forekomsten af Nåletrægallelus (*Adelgidae*) var beskeden, der var dog stedvis mange Ædelgranlus (*Dreyfusia noydmannianae*), og besigtigelse af en del træartsforsøg anlagt af Statens forstlige Forsøgsvæsen viste stigning i antallet af træer med Stammelus (*Lachnidae*).

Sommerfugle (*Lepidoptera*)

Bortset fra en gennemgående ret betydelig forekomst af Grannålevikler (*Epinotia tedella*) landet over, har der kun for Ædelgran (*Abies*) været noget særligt at bemærke. Det drejer sig her om viklerne Ædelgranvikler (*Semasia rufimitrana*) og Ædelgrannålevikler (*Epinotia proximana*). Førstnævnte fortsatte på en enkelt lokalitet sine ødelæggelser af årsskud. Der var her tale om *Abies veitchii*, hvor det pågældende distrikt atter i år mistede 20 t pyntegrønt. Iøvrigt har denne vikler været studeret ret indgående i Jylland af forskere fra Commonwealth Institute of Biological Control; sigtet var at finde mulige snyltehvæps o.lign., der kunne bruges mod de berømte og enorme angreb i Canada af »Spruce Budworm« (*Choristoneura fumiferana*).

Der blev fundet ganske mange parasitter, hvad der jo er tilfredsstillende for os, men af mere umiddelbar interesse var konstateringen af, at Ædelgranvikleren i Jylland i 1984 klækkedes af æggene medio maj, samt at larveudviklingen tog ca. 30 dage. Dette er af interesse, i fald bekæmpelse skal foretages.

Ædelgrannålevikler følger i sin biologi *Epinotia tedella* ret nøje; niveauet har ligesom for denne været højere i år, bl.a. var der nogle kraftige angreb i *Abies nobilis*, men i det hele taget mærkes de øgede krav til pyngetræktilstand på lysten til bekæmpelse.

Biller (Coleoptera)

Nåletræsnudebiller (*Hylobius abietis*) har i forskellige henseender givet anledning til bekymring. Nogen steder har den optrådt i stor mængde og endda invaderet huse, men det lader til, at mange i 1984 er klækket på stormfaldsarealerne fra 1981-stormen.

Fyrresnudebiller (*Pissodes* spp.) har i en del tilfælde angrebet utrivelige fyr i Jylland, hvor der samtidig adskillige steder ses mange tottede fyrrekroner som følge af Marvboreangreb (*Blastophagus piniperda*). Om Barkbiller kan iøvrigt berettes, at Typografangreb var fremtrædende i årets begyndelse i de mange stormfaldsramte bevoksninger, også Dobbeltøjet Barkbille (*Polygraphus poligraphus*) viste en kraftig optræden i 1984 antagelig begunstiget af sommertørken 1983.

I 1984 blev der indberettet flere angreb af Jættebarkbiller (*Dendroctonus micans*) end vanligt, uden at de dog var meget omfangsrige; en status over skovbrugets stilling til Sitkadyrkning kontra Jættebarkbille er under udarbejdelse på basis af spørgeskemaer for 1984.

Sluttelig skal nævnes, at de vedborende barkbiller Gul Vedborer (*Trypodendron domesticum*) og Uens Vedborer (*Anisandrus dispar*) i nogle tilfælde i foråret har boret sig ind i egekævler. I andre tilfælde har Værftsbiller (*Hylecoetus dermestoides*) gjort lige så. Dette er, hvis det drejer sig om kvalitets-træ, stærkt økonomisk belastende.

Andet

Om de andre insektgrupper m.m. er der for 1984 ikke noget særligt at berette.

Land- og havebrugets skadelige insekter

PETER ESBJERG

Se også: Institut for Plantepatologi, Månedsoversigter og »Plantesygdomme i Danmark«.

1983

Springhaler (Collembola) og tusindben (Diplopoda)

Forskellige arter af disse to grupper, som ofte sammen betegnes jordboende skadedyr, gjorde sig usædvanligt bemærket i 1983. Det skyldtes årets ekstreme majnedbør, som medførte meget sent såede roemarker. Dermed blev ganske små roeplanter udsat for en bestand af dyr, som var ret stor, dels på grund af det sene tidspunkt og dels på grund af den fugtige jords begunstiggelse af disse dyrs levevilkår.

Næbmunde (Hemiptera)

På trods af den usædvanlige nedbørsmængde i maj blev der allerede i denne måned fundet en del Kornbladlus (*Sitobion avenae*) i vintersædmarkerne. På vinterværten, Hæg, blev der konstateret Havrebladlus (*Rhopalosiphum padi*) i ret rigelig mængde, og sidst i maj var de første at finde i kornmarkerne på Lolland-Falster. I løbet af juni-juli optrådte kornbladlusen som den absolut dominerende art, først i bygmarkerne, siden i hvedemarkerne. Stedvis nærmede angrebene omfang sig i samme voldsomme omfang som i 1976.

Også andre bladlus nød godt af julivarmen. Bedebladlusen (*Aphis fabae*) var meget udbredt, men angrebene var overalt ret svage. Ferskenbladlusen (*Myzus persicae*) forekom også meget udbredt (2/3 af alle undersøgte marker), men med væsentlig større angrebsstyrke. På de korsblomstrede afgrøder optrådte Kålbladlusen (*Brevicoryne brassicae*) i betydeligt omfang i juli-august. Også de mange rapsmarker var angrebet, men for det meste uden økonomisk betydning.

Sommerfugle (Lepidoptera)

For Ageruglens (*Agrotis segetum*) vedkommende blev virkningen af majs rigelige nedbør imødeset med en vis spænding. De overvintrende larver og pupper viste sig imidlertid ikke at have lidt nævneværdigt, blot var flyvningen temmelig sen. Til gengæld fik den

et langt større omfang end årene forud. Da der ydermere var meget gunstige betingelser for knopormene i løbet af juli, blev der lejlighed til at se ret omfattende angreb. 2-3 behandlinger var påkrævet i rødbeder og gulerødder på sandede jorder. Her var angrebene som forventet værst. På Samsø var op til 90% af alle rødbeder ødelagt i ubehandlede markstykker. I kartofler kunne der dog kun konstateres småangreb.

På roer forekom i dette usædvanlige år mange angreb af Bedeuglelarver (*Discestra trifolii*), Haveuglelarver (*Mamestra oleracea*) og Kåluglelarver (*Mamestra brassicae*). Som regel blev angrebene opdaget så sent – i august-september – at der ikke var mening i at foretage sig noget. De ret store bladødelæggelser var heller ikke af meget stor betydning på dette tidspunkt.

Blandt småsommerflugene var der et par overraskelser. *Cnephasia*-larver (antagelig to arter) forekom på ikke mindre end 75-90% af bederoerne i en del marker. Oftest sad der kun en enkelt larve pr. plante, og skadevirkningen var meget begrænset.

Kålmøllet (*Plutella xylostella*) dukkede ret pludselig op på en række lokaliteter. Der var efter al sandsynlighed tale om tilflyvende (migrerende) dyr fra udlandet. Reelt blev angrebene først opdaget, da der var mange larver til stede. På en række sjællandske vårrapsområder åd kålmøllarverne – i mangel af blade – løs af skulperne og påførte dermed nogle avlere ubehagelige skader.

Biller (Coleoptera)

På grund af det usædvanlige sommerhalvår skete der et for *Glimmerbøssen (Meligethes aeneus)* »heldigt« sammenfald med tidligt knopstadium i vårraps. Det medførte tidlige og stærke angreb. Der forekom imidlertid også ganske mange angreb i vinterrapsmarker. Samtidigt optrådte Skulpesnudebilleren (*Ceuthorrhynchus assimilis*) mere udbredt end i adskillige år.

En anden bille, der optrådte meget mere udbredt end normalt, var Kornbladbilleren (*Oulema melanopa*). Angrebsstyrken var dog uvæsentlig på flertallet af lokaliteter.

»Årets store sag« blev Coloradobilleren (*Lepinotarsa decemlineata*), hvoraf de første fund blev gjort på Falster 20.-30. maj. Flere fulgte hurtigt efter, således at 150 lokaliteter blev passeret allerede i juni. Hen på somme-

ren var næsten 1800 fundlokaliteter registreret, og dermed var situationen fuldt så alvorlig som i 1972. Det stod klart, at overvintringer måtte forekomme i et vist omfang, men ud fra 1972-erfaringerne var der grund til at tro på udryddelse. Fundene gik usædvanlig langt mod nord, og som så ofte før kunne pludselige fremstød sættes i relation til særlige vindforhold.

Betydelige opsving skete også for Gåsebillen (*Phyllopertha horticola*), Løvsnudebiller (*Phyllobius* spp.) og Bladrandbiller (*Sitona* spp.). Gåsebillerne generede især havejere på lettere jorde, og i mange områder forekom en talstærk flyvning. Løvsnudebillerne viste sig især i vintersæd- og græsmarker. Angreb forekom over hele landet, men det var overvejende vinterbygmarker, der blev medtaget. Særlig galt var det på steder, hvor vinterbyggen var sået efter flerårige frøgræsmarker. Bladrandbillerne angreb mest kløvergræsudlæg.

Tovingede (Diptera)

Udbredte angreb af Fritfluen (*Oscinella frit*) forekom som så ofte før i det tidlige forår, men der var helt generelt tale om svage angreb. Senere på året forekom imidlertid en af de karakteristiske former for stærkere angreb efter slet af helsæd.

Heller ikke Stankelbenenes (*Tipula* spp.) larveangreb var i dette år generelt særlig slemme, men ligesom Fritfluens meget udbredte. De få større stankelbensangreb var på helt klassisk vis koncentreret til ældre marker.

Skulpegalmyggen (*Dasyneura brassicae*) optrådte ligesom de andre »rapsskadedyr« betydelig mere udbredt end året før.

1984

Trips (Thysanoptera)

Trips, som kun i nogle år er et føleligt problem, viste sig i 1984 i et ret betydeligt omfang. Det gjaldt Korntrips (*Limothrips cerealium*) og Rugtrips (*L. denticornis*), som begge var almindeligt udbredt i mange vintersædmarker. Deres tilstedeværelse røbede sig ved gullighvide bladskeder og gule faneblade i juni måned. I denne måned var også Kåltripsen (*Thrips angusticeps*) meget udbredt i roe- og rapsmarker. I vårrapsen var der op til 50 trips pr. plantetop i de stærkest angrebne marker.

Sommerfugle (*Lepidoptera*)

Ageruglens (*Agrotis segetum*) flyvning i dette år afspejlede meget tydeligt den gunstige situation for knopormene i juli-august 1983. Således var fangst af hanner i feromonfælder den største siden 1977, og flyveperioden var ganske lang. Fangsten startede visse steder allerede midt i maj. Især på Samsø var der tidlig, kraftig flyvning. Da junivejret dér ydermere var bedre for knoporme end andre steder, måtte man tilråde tidlig sprøjtning. For det øvrige land blev to behandlinger tilrådet i rødbeder, gulrødder, løg og porrer på sandede jorder. Skadeopgørelser sidst på året viste, at der ikke var tale om et overvurderet behov for indsats. Skader på 5-10% i visse kartoffelpartier samt nedbrækning af sene majs understregede med al tydelighed den tilvækst, der har fundet sted i knopormebestandene i løbet af 1982-83.

Også angreb af Bedeugle (*Discestra trifolii*), Haveugle (*Mamestra oleraceae*) og Kålugle (*Mamestra brassicae*) tog i 1984 betydeligt til i forhold til 1983. Sidst på sommeren forekom der i flere egne så stærke angreb, at kun bladribberne stod tilbage på bederoerne.

Kålmøllet (*Plutella xylostella*) bekræftede ved sin næsten manglende tilstedeværelse i dette år, at de mange angreb i 1983 skyldtes indvandring. – Dette billede er typisk for Kålmøllet, som over en meget lang årrække er kendt for pludselig optræden i kun ét år. I modsætning hertil var der atter i 1984 en hel del angreb af *Cnephasia* (spp.)-larver i bederoermarker. Omfanget af angrebene var dog væsentlig mindre end i 1983. En interessant iagttagelse var, at Stængelmøllet (*Ochsenheimeria vacculella*) synes at være »stamgæst« på en række sjællandske lokaliteter, hvor især Rajgræs og Vårbyg angribes. Antagelig har det længe været sådan, men først i 1979 fik man øjnene op for dette insekt i landbruget.

Biller (*Coleoptera*)

Glimmerbøssen (*Meligethes aeneus*) tog i Rapsen et opsving i forhold til 1983 (antagelig på baggrund af de gode forhold i juli 1983). I juni måneds første del forekom således talrige kraftige angreb i vårrapsen, og de fleste marker blev sprøjtet.

Skulpesnudebilleren (*Ceuthorrhynchus assimilis*) var for andet år i træk meget udbredt. Angrebene, som var koncentreret i vinter-rapsmarkerne, var for det meste ret svage. Også Kornbladbillen (*Oulema melanopa*) var stadig meget udbredt i 1984. For dens vedkommende var der desuden tale om betydelig kraftigere angreb end i 1983. Det gjaldt ikke mindst i Nordjylland, hvor der blev rapporteret forekomster af op til 2-3 larver pr. kornplante.

Coloradobilleren (*leptinotarsa decemlineata*), der i 1983 blev fundet på det højeste antal (1797) lokaliteter i 20 år, overvintrede på et halv hundrede steder. Dette var ventet, og mere interessant var, at der også som ventet skete et meget betydelig nedgang, idet antallet af »coloradobillelokaliteter« kun nåede op på 268 i 1984. Hermed dokumenteres det på ny, at det med Danmarks lidet gunstige trivselsforhold for coloradobilleren er muligt at eliminere den ved en omhyggelig indsats fra Statens Plantetilsyn.

Gåsebillens (*Phyllopertha horticola*) fremgang i 1983 viste sig tydeligt og ubehageligt i 1984, idet tusindvis af planter på lettere jorder blev stærkt medtaget. Der indløb da også usædvanlig mange forespørgsler foranlediget af de sværmende biller.

På samme vis gik det med Bladrandbillerne (*Sitona* spp. – mest *S. lineatus*) og Løvsnudebillerne (*Phyllobius* spp.). – Løvsnudebillerne blev mest bemærket hen mod efteråret, hvor der f.eks. i jyske marker med vinterbyg efter frøgræs var så stærke larveangreb, at store pletter gik ud. Angrebene var generelt værst efter frøgræs. De blev en del steder fundet i meget store mængder i kløver og ærtemarken. Værst gik det ud over kløverudlæg, men fremover er den største interesse knyttet til ærtedyrkningen, der er i stærk tiltag.

Som et lidt glemte element dukkede Vækst-hussnudebilleren (*Otiorrhynchus sulcatus*) i 1984 op i et betydeligt omfang en lang række steder. Det var ligesom i 1975-77 overvejende ældre jordbærarealer og planteskoleplanter i sorte plastpotter, der blev beskadiget af billerne og deres larver. Dette angreb var i nogen grad ventet, idet varmen og tørken i juli og første del af august 1983 gav de dengang æglæggende øresnudebiller (hvortil *O. sulcatus* hører) og deres små larver de allerbedste betingelser.

Tovingede (Diptera)

I april forekom udbredte, svage angreb af Fritfluelarver (*Oscinella frit*) i vintersædmarkerne, og i midten af maj var 1. flyvning i gang. Sidst på året var situationen meget værre, og især forekom stærke angreb, hvor ubejdsede vintersædmarker var sået lige efter ompløjet græs. Her har larver kunnet vandre lige fra græsrester til vintersæd.

Gulerodsfluen (*Psila rosea*), der i flere år ikke har gjort sig specielt bemærket, blev i 1984 en slem overraskelse for nogle avlere af tidlige gulerødder. Mens disse normalt går

fri, og kun sene gulerødder skades væsentligt af 2. larvegeneration, var 1. generation stedvis tidligt på færde i store mængder. De betød i enkelte tilfælde, at størstedelen af marker med de meget dyre tidlige gulerødder måtte smides væk. Fjernelsen var meget bogstavelig for at undgå en videreudvikling af angreb i nabomarker med efterårsgulerødder.

Angreb af Stankelben (*Tipula palludosa*) var et meget fremherskende problem. Som altid var det værst i ældre græsmarker, hvor problemerne meldte sig allerede i april.